

Prano Dovydaičio premijai
Gauta 2007 08 20

TOMAS KAČERAUSKAS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

TIESA IR EGZISTENCINĖ KŪRYBA

Truth and Existential Creation

SUMMARY

The article deals with conception of truth in the context of existential creation. The following theses are raised: Truth as adequacy of our mobile living world and creative aspirations; Truth as a factor of the spiritual environment that we are creating together with our existential project; Truth as a factor of the creative interconnection between spiritual environment and existential project to be made real. Bachtin's ideas of the interconnection between author and hero, of the polyphonic roman, of the threshold, of scandal are analysed from the perspective of existential creation. These conceptions are used in the interpretation of Heideggers view concerning truth. For this purpose some working theses are raised: (1) The dialectics of truth and no-truth as analogical to the tension of birth and death; (1a) Existential truth developed as the school (*technē*) of existence (*ex-sistentia*); (1b) during inscribing our story we are creating a spiritual environment that is reborn as a new whole; (2) Our story and its author as developed in the field of tension between our passivity and activity. According to the author, the existential creating as the school of existence is like a roman (not a diary) where we are making real particular events that initiate the "scandal" in our spiritual environment where we have born and which we are forcing to rebirth every time.

ĮVADAS: EGZISTENCINĖ FENOMENOLOGIJA

Koks tiesos ir egzistencinės kūrybos santykis? Kas yra egzistencinė kūryba? Apie egzistencinę kūrybą kalbama egzistencinėje fenomenologijoje, kurią plėtojo Heideggeris (1993), įvesdamas egzistencinio projekto sąvoką. Čia neapsi-

ribosiu Heideggerio egzistencinio projekto, neatsiejamo nuo būties myriop (*Sein zum Tode*), samprata, kurią sieksiui papildyti Bachtino autoriaus ir herojaus abipusės kūrybos, neatsiejamos nuo gimimo, koncepcija. Tai atitinka Ricceuro,

RAKTAŽODŽIAI: tiesa, egzistencinė kūryba, autorius ir herojus, romanas, slenktis.

KEY WORDS: truth, existential creation, author and hero, roman, threshold.

nagrinęjusio istorinę atmintį ir užmarštį (2004), intencijas: gimimas esąs toks pats svarbus egzistencijos fenomenas kaip ir mirtis.

Tiek gimimas, tiek mirtis – ypatingi fenomenai, savo ontologiniu statusu prilygstantys vaizdiniui ar pramanui, kadangi jie neprieinami mūsų julsėms. Matysime, kaip šie egzistencijos fenomenai keičia tiesos sampratą. Gimimas ir atgimimas neatsiejami nuo dvasinės aplinkos, kur (at)gimstame ir kurią drauge atnaujiname. Šiame kontekste net ir mirtį galima traktuoti kaip egzistencinio gimimo (mūsų dvasios aplinkoje ir aplinkos su mumis) veiksnį: mirdami pateikiame savo gyvenamąją visumą, kuri įkvėpdama dvasinę aplinką atgimsta naujam gyvenimui. Taip priartėjame prie Levino (1984) egzistencinės inkarnacijos sampratos, kuri leidžia atgimti platoniskajai inkarnacijai, neatsiejamai nuo jo idėjų teorijos ir tiesos koncepcijos.

Husserlis, nors išplėtė fenomeno sampratą, suteikdamas jo statusą vaizdiniais, fantazijoms, lūkesčiams, apie egzistenciją nekalbėjo, vietoj to vėlyvuosiu periodu (Husserl 1976) – apie gyvenamąjį pasaulį (*Lebenswelt*), kuris pakeitė jo dvasinės aplinkos (*geistige Umwelt*) konceptą (Husserl 1952). Drauge Husserlis išplėtė tikrovės sampratą. Analogiškai Aristotelis galimybės (*dynamis*) ir įgyvendinimo (*entelecheia*) prasmėmis išplėtė statišką (anot jo (Aristotle 1924)) Platono idėjinę tikrovę. Aristotelio judrios žmogaus tikrovės kaip ir jo poetinės dramatinės kūrybos šiame rašinyje neišleisiu iš akių. Drauge bus labai svarbios Husserlio gyvenamojo pasaulio kaip ir jo dvasinės aplinkos sampratos,

plėtojant egzistencinės kūrybos fenomenologiją apskritai ir tiesos klausimą konkrečiai. Tiesa kaip atitikmuo (*adequatio*) neatsiejama nuo tikrovės, kuri Heideggeriui yra tikros (*eigentliche*), autentiškos egzistencijos sandas. Kita vertus, Heideggeris plėtoja tiesos kaip *aletheia*, nepaslėpties sampratą.

Matysime, kaip susipynę tiesos, tikrovės, kūrybos, egzistencijos ir gyvenamojo pasaulio klausimai. Tai ir sudaro egzistencinės kūrybos lauką, kurį nagrinėdamas be minėtų autorių pasitelksiu Leviną ir Bachtiną su Dostojevskiu. Dostojevskio polifoninė kūryba vienodai svarbi Bachtinui ir Levinui. Pirmasis (Bachtin 1996) Dostojevskio kūrybą traktuoja kaip įvairių egzistencinių balsų sąšauką, ant rasis (Levinas 1984) – kaip etikos pirmenybės paradigmos šaltinį. Iškeldamas šią pirmenybę virš ontologijos Levinas, kaip ir Ricėuras, priešpriešinę gimimą mirčiai, kritiškai Heideggerio atžvilgiu. Čia sieksiu šiuos balsus sujungti į vieną sąšauką, padėsiiančią skleisti tiesos klausimą egzistencinės kūrybos kontekste. Drauge neapsiribosiu egzistencinės filosofijos interpretacija, bet pasinaudosiu jos temomis plėtodamas kūrybos fenomenologijos idėjas: istorinė interpretacija – mūsų kūrybinių siekių, nukreiptų į ateitį, išraiška. Todėl teigimas, kad egzistencinė fenomenologija (kaip ir bet kuri kita filosofinė srovė, dalyvaujanti mūsų gyvame diskurse) – mirusi, neatitinka kūrybinės tikrovės.

Mano tezė: *tiesa yra mūsų judraus gyvenamojo pasaulio ir kūrybinių siekių atitikmuo*. Platono ir Aristotelio filosofijoje tiesa apibrėžiama kaip tikrovės ir minties atitikmuo: *veritas est adequatio rei et in-*

tellectus. Tikrovę Platonas ir Aristotelis suvokę skirtingai: pirmajam tai – dieviškoji idėja, kur nukreiptas mūsų protas ir kūrybiniai siekiai, antrajam – formuotina (t.y. taip pat reikalaujanti mūsų kūrybinių pastangų) juslinė medžiaga. Nežiūrint šių skirtingų prieigų tikrovės atžvilgiu, Platonas ir Aristotelis tiesą apibrėžę analogiškai (*ana ton logon*) – kaip mūsų kūrybinių siekių ir dvasinės aplinkos (*logos*) sąveiką arba derinį (*synollos*). Ši klasikinės sampratos interpretacija leidžia ne tik prikelti mums parankius¹ antikinius mąstytojus, taip juos įtraukiant į mūsų balsų sąšauką, bet ir suaktualinti tokias sąvokas kaip dvasia (*psychē, spiritus, Geist*), įtraukiant (įvardijant, įdarbinant) ją į mūsų klausimų aplinką. Suaktualinimas šia prasme reiškia ir įgyvendinimą (*entelecheia*).

Turint tai omeny, minėtą tezę galima suformuluoti taip: *tiesa iškyla kaip dvasinės aplinkos veiksnys, kurį mes kuriame drauge su savo egzistenciniu projektu*. Dva-

sios samprata veda ne tiek prie Husserlio, kiek prie Hegelio, kuris parankus kaip judrios, nuolat tampančios tikrovės autorius. Mūsų dvasinė aplinka, persmelkta mūsų nuostatų, lūkesčių, prasmų, yra judri tikrovė, kurią mes nuolat įgyvendiname, kitaip sakant, tiesiname kurdami savo egzistencinį projektą. Tai gi tiesą galima apibrėžti *kaip kūrybinės sąveikos tarp dvasinės aplinkos ir įgyvendinamo egzistencinio projekto veiksnį*.

Mums tiesu tai, kas dera su mūsų egzistencinėmis nuostatomis, kurias savo ruožtu nuolat kuriame veikiami tiesių dvasios pavidalų. Čia ne dvasia įgyvendina save mūsų istorija, bet mes įgyvendiname, savo egzistencija interpretuodami dvasios istoriją: apverstas hegelizmas. Prieš grįždamas prie šių tezių, kylančių iš kūrybos egzistencinės fenomenologijos, panagrinėsiu Heideggerio tiesos kaip *aletheia* ir Bachtino herojaus kaip autoriaus tapatėjimo veiksnio sampratą.

ALETOLOGIJA

Heideggeris, apeliuodamas į ikisokratikus, tiesą suvokia kaip *aletheia*, atskleistį (*Enthülltheit*), atvirybę (*Offenheit*), neužmarštį. *Būtyje ir laike* pateikiama tiesos egzistencinė ontologinė interpretacija, tiesą susiejant su atviro *Dasein* sandara: „tiesa pirmaprade prasme yra *Dasein* atvirybė (*Erschlossenheit*) /.../. *Dasein* lygiai taip pat pirmapradiškai glūdi tiesoje ir netiesoje“ (1993: 223). Tai suponuoja egzistencinį projektą, apimantį tiek įmestį (gimimą dvasinėje aplinkoje), tiek rūpestį dėl iš-ėjimo (būties myriop)³. Pirmoji mano darbinė tezė: (1)

tiesos ir netiesos dialektika skleidžiasi analogiškai gimimo ir mirties įtampai. Kitaip tariant, (1a) *egzistencinė tiesa skleistina kaip iš-ėjimo (ex-sistentia) mokykla (technē)*. Apversta Heideggerio įmesties tezė skambėtų taip: (1b) *egzistuojame (išeiname) įrašydami savo kuriamą istoriją į dvasinę aplinką, kuri tokiu būdu atgimsta kaip nauja visuma*. Mums gimstant mes imetami į dvasinę aplinką, atsinaujinančią dėka įrašomos į ją mūsų egzistencinės istorijos, kurią vis atkuriame išeidami.

Kita darbinė tezė: (2) *mūsų kuriama istorija, kurios herojus savo ruožtu kuria jos*

autorių, skleidžiasi įtampos tarp pasyvumo ir aktyvumo lauke. Įmestumas ir marumas išreiškia mūsų pasyvumą, kuris apima ir leviniškąją pasijų prasnę: išeiname nešdami egzistencinio rūpesčio kryžių. Kita vertus, išeidami savo egzistencinę istoriją įmetame į dvasinę aplinką, kuri dabar atsinaujina kitų egzistencijos dalyvių kūrybinėmis pastangomis. Taigi įmestumas apima egzistencijos dalyvių tiek pasyvumą, tiek aktyvumą. Tą patį galima pasakyti apie gimumą ir marumą, kurie egzistencinių įvykių akivaizdoje tampa analogiški būdami mūsų egzistencinės istorijos kūrybos veiksniais. Tezė (2) praplečia (1b) tezė, kuri savo ruožtu papildoma tezė (1). Tezė (1a) nagrinėsiu neatsitraukdamas nuo Heideggerio, kurio interpretacijai pasitelksiu visas minėtas darbinės tezes. Akivaizdu, kad tezė (2) iškelta su Bachtino autoriaus ir herojaus sąveikos koncepcijos pagalba. Be to, tiek tezė (1), tiek tezė (2) apima Ricœur'o ir Levino kritines Heideggerio atžvilgiu pažiūras. Taigi šiame rašinyje sieksiu ne tiek pateikti Heideggerio tiesos koncepciją, kiek ją interpretuoti minėtame dvasiniame kontekste. Tai leidžia užbėgti už akių ir antrosios dalies (*Herologija*) nuostatas panaudoti formuluojant darbinės interpretacinės tezes. Drauge, nagrinėdamas tiesos klausimą egzistencijos filosofijoje ir interpretuodamas Heideggerį, sieksiu plėtoti egzistencinės kūrybos fenomenologiją.

Pirmiausia, remdamasis kitais Heideggerio veikalais, nuodugniau panagrinėsiu tiesos (atskleisties) ir netiesos (paslėpties) dialektiką. *Pamatinėse fenomenologijos problemose* (1989) tiesa laikoma *Dasein* sąrangos sandu: tiesa kaip „atvirumas (*Enthüllen*) ir atskleistis

(*Enthülltheit*) kyla iš *Dasein* transcendentijos, egzistuoja tiek, kiek egzistuoja *Dasein*“ (1989: 316). Tiesa, atvirybė (*Offenheit*), atskleistis (*Enthülltheit*) sudaro mūsų laikinės egzistencijos darinį. Egzistuojdami, t.y. artėdami myriop mes atsiveriame savo kuriamos istorijos atžvilgiu. Galutinio išėjimo paslėptis tampa mūsų istorijos visibūskumo veiksmu: tik kaip fenomenalių įvykių nuo gimimo iki mirties visuma egzistencinė istorija suprantama ir įrašoma į dvasinę aplinką, kurioje gimstame ir kurią verčiame atgimti. Todėl egzistencija kaip išėjimo (*ex-sistus*) mokykla – tiek savo istorijos, tiek dvasinės aplinkos atskleisties menas (*technē*). Šis egzistencinės tiesos gimdymas, perfrazuojant Sokratą, vyksta mūsų pasyvumo (gimimas, mirtis) ir aktyvumo (egzistencinės istorijos kūrimas) sąveikos lauke, kuris drauge – mūsų sambūvio (*Mitsein*) dvasinė aplinka.

Rašinyje *Apie tiesos esmę* (1976) taip pat kalbama apie atvirybę ir nepaslėptį, kuri iškyla mūsų laisvai egzistencijai: „laisvė yra /.../ įtrauktuma (*Eingelassenheit*) į esinio (*Seienden*) nepaslėptį (*Entbergung*)“ kaip egzistuojantį pasidavimą (*Sich-einlassen*) per atvertį (*Offenheit*), per „čia“ (1976: 189). Laisvė – mūsų aktyvumo erdvė, kurioje kryžiuojasi išėjimo keliai; įtrauktuma ir pasidavimu apibūdinamas mūsų pasyvumas, neišvengiamas priklausymas dvasinei aplinkai kaip mūsų atgimstančiai gimimo terpei. Mes įtraukti ir savo laisvėn, savojo *Dasein* atvirybėn, išėjimo kelių įvairovėn, t.y. pasyviai pasiduodame savo aktyviai kūrybinei lemčiai įrašyti istoriją į dvasinę aplinką⁴. Tai galima pavadinti pasirinkimo pasijomis: renkamės kelius į mirtį, su kuria nesibaigia mūsų istori-

ja, tarnaujanti dvasinės aplinkos atgimimui. Dėl laisvės pasijų mūsų pačių istorija mums lieka paslaptimi iki pat mirties, atveriančios jos visumą, o dvasinė aplinka lieka atvira ne-tiesa, tiesinama mūsų egzistencinės istorijos, teikiančios jai visybiškumą. Todėl Heideggeris teigia: tiesa – „ne tuščia ‚abstrakčios‘ visuotinybės ‚bendrybė‘ (*Generelle*)“, bet „ištaros teisingumo /.../ atsigręžimas (*Rückführung*) įbūtinimo (*Seinlassen*) egzistencinei laisvei, /.../ jos paslėpties (*Verbergung*) bei klaidumo (*Irre*) pagrindu“ (1976: 200).

Egzistencinė tiesa skleidžiasi ne abstrakčiai, o drauge su mūsų išėjimo istorija, kuri neatsiejama nuo laisvės pasijų ir kuria aprašome savo egzistencinę visumą nuo gimimo iki mirties bei įrašome ją į dvasinę aplinką, kuri savo ruožtu taip tampa visuma. Mirdami kaip laisvės pasijų dalyviai mes atgimstame tapdami dvasinės visumos tiesinimo herojais. Taip mirdami atgimstame, o rašydami įsirašome: aktyvumo ir pasyvumo sąveika analogiška gimimo ir mirties įtampai, kuri būdinga ne tik mažajam mūsų išėjimo, bet ir didžiajam dvasinės visumos tapsmo ratui, kurio esame pasyvūs (kenčiantys) ir aktyvūs (kuriantys) dalyviai. Išėjimo laisvė skleidžiasi pasyvumo ir aktyvumo įtampos lauke: mes įtraukti į laisvės pasijas kurti savo egzistencinę istoriją ir tiesinti dvasinės aplinkos visumą, kurion įrašoma mūsų istorija.

Liko atviras klausimas, kaip tiesa atsigręžia į laisvės „paslėpties bei klaidumo pagrindą“. Nagrinėdamas šį klausimą pasitiksiu Heideggerio meno filosofiją, kurios akiratyje išlieka tiesos problema. Drauge tai leis iš kitos pusės priartėti prie *poiēsis* kaip egzistencinės kū-

rybos, neatsiejamos nuo *technē* kaip gyvenimo meno, klausimo. Pirmiausia pažvelkime, kaip tiesa interpretuojama Nietzsche's filosofinės poetikos⁵ egzistencinėje interpretacijoje (Heidegger 1961).

Heideggeris pradeda nuo tiesos kaip atverties (*aletheia*) prielaidos. Nors pabrėžiama, kad „grožis ir tiesa /.../ yra viena (gehören in dem Einen) /.../ atveriant būtį“ (1961: 230), parodoma ir jų priešara: „grožio vieta“ – nebūtis (*mēon*) tiesos atžvilgiu: būtis atveriamą (1961: 230). Grožis čia traktuojamas kaip nebūtis, netikrovė, atverianti būtį. Tai ironija Platono atžvilgiu, kuriam menas tėra antrinis idėjinės tikrovės pamėgdžiojimas, t.y. dvigubai melagingas. Mažą to, Heideggeris antrindamas Nietzsche'į apverčia platonizmą teigdamas, kad „menas kaip nušvietimas (*Verklärung*) atveria tapsmo galimybes /.../ ‚tikram‘ (*wahre*) pasauliui“ (1961: 617). Menas apšviečia pasaulio rodą (*Scheinen*), kreipiančias mūsų egzistencinę visumą tiesiu keliu⁶. Tiesumas čia atitinka kūrybingumą: tai – gyvenamojo vaizdo sudarymas⁷, kuris neatsiejamas nuo mūsų išėjimo istorijos rašymo.

Tačiau egzistencinė istorija nėra gyvenimo faktų seka: iš Nietzsche's žinome, kad faktų nėra, vien jų, iškylančių tam tikroje perspektyvoje, interpretacija. Mes kuriame savo egzistencinę istoriją drauge su perspektyva, kurioje ji išskyla: sudarome vaizdą. Sudarymas – tai meno ir tiesos, gyvenimo ir minties santalka, mums tapatėjant mūsų kuriamo vaizdo šviesoje. Mes randamės kurdami apšviestos egzistencinės istorijos herojus, kurie savo ruožtu rodo kelią jos autoriams. Autoriaus ir herojaus kūrybinė santalka neleidžia tiesai sustingti beas-

mene būtīm⁸, ji reikalauja gyvenimo (*bios*) ir minties (*logos*) sąveikos, kurioje gimsta dvasinė perspektyva. Autorius ir herojus kaip iš-ėjimo istorijos dalyviai sudaro mažąjį tapsmo ratą, kuris analogiškas didžiajam – egzistencinio sambūvio ratui. Analogija čia reiškia ne tik ir ne tiek atitikimą, kiek mažojo ir didžiojo ratų sankabą nušviestoje egzistencinėje perspektyvoje. Nors Platono sustingusiai būčiai priešpastatoma tampanti egzistencija, vertikaliai dieviškai tikrovei – horizontalus gyvenimas, tiesiai idėjai – meninė perspektyva, platoniskasis *ana ton logon* (ir *methexis*) randa vietą egzistencijos filosofijoje. Formali sangraža, turėjusi precedentą Aristotelio filosofijoje⁹, įgauna ontologinės amžinosios sangražos pavidalą Nietzsche's gyvenimo filosofijoje, kurią egzistenciškai interpretuoja Heideggeris. Tai ne tik atvirumas pirm-takų idėjoms, kurios įrašomos į naują filosofinę sistemą (Aristotelis), bet ir atvirumas gyvenimo visumai (Nietzsche), kurią vis plečiame įtikrovindami savo egzistencijos projektą (Heideggeris). Drauge tai – *poiēsis*, egzistencinio vaizdo su-darymas, meninės kūrybos judesys. Menas (*technē*) čia žymi tiek kūrybinį atvirumą, tiek iš-ėjimo įvykių įrašymo gyvenimo (*bios*) ir minties (*logos*) visumon meistriškumą. Taip atsiranda kreivos esinio tiesos figūra¹⁰: egzistencinės tiesos kelias veda tiek gyvenimo meno, tiek dvasinės neužmaršties aplinkkeliu.

Dvasinė aplinka, kurioje gimstame ir kurią tiesiname savo egzistencine istorija, plečiasi apimdama mūsų prisimintas teritorijas, kuriomis veda gyvenimo aplinkkelis. Gyvenimo menas reikalauja laikyti tikru tai, kas randa vietą mūsų egzistencinio sambūvio teritorijoje, ku-

rios dvasiniai takai veda toliau už režį tarp gimimo ir mirties. Todėl gyvenimo menas – ne tik iš-ėjimo, bet ir perspektyvos išplėtimo mokykla, t.y. egzistencinio kūrimo arba *poiēsis* menas, kurį lavindami tampame savimi. Taip interpretuočiau Heideggerio ištarą veikale *Nietzsche: „tiesa – laikymas-tiesiu (Für-wahrhalten) /.../ perspektyvistinėje /.../ horizontalioje Patybės atsparoje (Beständigkeit)“* (1961: 616). Kitaip tariant, kuriamas egzistencinės istorijos herojus, keliaujantis nežinomais takais, formuoja mus kaip savo gyvenimo menininkus, teikiančius savo istoriją atgimstančiai dvasinei aplinkai, kurioje gimstame. Šis egzistencinio tapsmo takas kupinas trikdančių įvykių, vis kitaip pakreipiančių gyvenimo visumą, kuri rutuliojasi dvasinėje aplinkoje, šią vis atverdama. Taip trikdys iškyla kaip atverties veiksnys. Meninės kūrybos trikdys yra drauge egzistencijos fenomenas, kuriuo įtikrovinamas su-darytas vaizdas ir įgyvendinama egzistencinė istorija, ją įrašant į atvirą dvasinę visumą. Taip meninė trikdanti išmonė, ugdanti jos autorių, tampa egzistencinės istorijos atskleisties veiksmu ir dvasinės aplinkos atvėrimo fenomenu. Tikra tai, kas tarnauja mūsų tapsmui atveriant egzistencinę visumą ir išplečiant dvasinę teritoriją. Todėl „tiesa kaip sąskambis su tapsmu yra menas, roda (*Schein*)“ (1961: 623). Trikdys laiko atvirą egzistencijos horizontą mūsų kūrybiniais (*poiēsis*) siekiams: „tiesa kaip laikymas-tikru /.../ – poetinis esamybės (Seiendheit) horizonto pirm-statos (*Voraus-setzen*) vienis“ (1961: 634).

Heideggerio meno filosofijoje (Heidegger 1977) tiesos atverčiai apibūdinti atsiranda proskynos (*Lichtung*) figūra.

Menas ir tiesa – neatsiejami: „meno esmė – eiliuosena (*Dichtung*), šios – tiesos steigtis kaip dovana, grinda ir pradžia saugant“ (1977: 63). Meninė išmonė kaip apšviečiantis trikdys (proskyna) dovanoja vis naujas dvasios teritorijas, tampa pagrindu egzistencinei kūrybai (grinda), kurios aplinkoje gimstame leisdami atgimti dvasinei visumai (pradžia saugant). Kartu menas yra proskynos – egzistencinio tiesinimo, mums kuriant savo istoriją, – *technē*. Jo pagalba mes atkovojuame, iškeliamo herojinės visumos viešumon įvykius, kreipiančius mūsų gyvenimą. Dalis jų, neradę vietos egzistencinėje visumoje, grimzta užmarštin, kita dalis, priešingai, tampa egzistencijos veiksniais, atveriančiais ateitį mums ir mūsų dvasinei aplinkai. Todėl tai „proskynos ir paslėpties ginčas“ (1977: 42), kova dėl vietos mūsų kuriamoje egzistencinėje istorijoje, kurios herojus atveria autoriui jo tapatėjimo kelią. Prisiminimas kaip egzistencijos veiksnys iškyla vis naujoje mūsų siekių ir tikslų aplinkoje, kurią jis išplečia. Perfrazuojant Platoną, mes prisimename ateitį, kuri gimsta iš mūsų egzistencinės istorijos, kupinos netikėtų trikdių ir įvykių.

Ateities atskleisti nereiškia ir kultūros sanaujų pašalinimo. Kultūra šiame kontekste reiškia egzistencinę kūrybą, apimančią tiek prisiminimo sangrąžą, tiek atvirą nukreiptumą. Ateities prisiminimas leidžia praeitį ir ateitį traktuoti analogiškai – kaip kuriamos egzistencinės visumos ratą. Mūsų egzistencinė kūryba visybiška dvejopai: gimstanti iš minties (*logos*) istorinės aplinkos ir gimdanti mūsų gyvenimo (*bios*) istoriją kaip dvasinės visumos atgimimo veiksnį. Egzistencijos *technē* tai – mūsų pasyvios ir

aktyvios veikos sąveikos menas daugiasluoksniėje kultūros aplinkoje, kurioje įtiesiname gyvenimo įvykius kaip egzistencijos fenomenus. Drauge tai – įtikrovinimas ir įrašymas, įkūnijimas ir įdvasinimas.

Panardinę fenomeną į savo dvasinę aplinką, mes jį atskleidžiame nauju pavidalu, kuris iškyla tiesiai mums prieš akis. Kaip matėme, Heideggerio aletologija neatsiejama nuo jo poetikos. Parankus, tiesus daiktas atsiskleidžia, įdvasintas poezijos posme, t.y. persmelktas mūsų poetinių siekių. *Poiēsis* arba kūryba čia reiškia daikto (fenomeno) įkūnijimą mūsų poetinių siekių aplinkoje. Įkūnijimas čia persipina su įdvasinimu, įtraukimu į mūsų siekių ir prasmų aplinką, kurią kurdami patys tapatėjame. Tai kalbinė *logos* aplinka, bet sykiu ir egzistencinė: įkūnydami daiktus savo dvasinėje aplinkoje kuriame savo egzistenciją.

Fenomenai, nušvitę nauja šviesa mūsų kuriamoje istorijoje, tampa tiesūs, t.y. praplečia dvasinę teritoriją. Taip *poiēsis* susipina su *ex-sistentia*, kitaip sakant išėjimu iš dvasinės aplinkos. Tai atitinka Aristotelio poetinius siekius: pasak jo, vaidinamos tragedijos metu patyrę katarsį, išeiname kitokie – praplėtę savo dvasinį horizontą. Aristotelio poetika, paremta tragedijos teorija, siejasi su Heideggerio poetika, sekančia iš būties myriop koncepcijos, ir kita prasme. Fenomenai tampa tiesūs (*wahre*) ir tikri (*eigentliche*) mūsų tragiškos egzistencijos šviesoje, t.y. mūsų kūrybinės laisvės pasijų dėka.

Kadangi mes egzistuojame kurdami savo tapatėjimo istoriją, kalba ir egzistencija, *logos* ir *bios* čia neatsiejami. Aletologija kaip apšvietimas egzistencinėje proskynoje (*Lichtung*) išreiškia įdvasini-

mą, persipynusį su įkalbinimu ir įtikrovinimu bei įtiesinimu. Ne viskas, ką išgyvename, tampa šios istorijos sandais: rašome ne dienoraštį, o romaną, kurio herojai verčia mus ieškoti savo tapatumo. Drauge kuriame ir savo dvasinę aplinką, kurioje dalyvaujame herojaus teisėmis. Analogija tarp autoriaus ir herojaus pasireiškia kaip *ana ton logon*, t.y.

dėka kalbos ir egzistencijos sampynos. Sykiu tai apibūdina mūsų egzistencinį pasakojimą kaip daugiasluoksnę, polifoninę kūrybą, kur gyvenimas yra veikiamas mūsų poetinių siekių (*logos*), o kūryba (*poiēsis*) – gyvenamosios aplinkos. Tai leidžia kalbėti apie egzistencinę kūrybą ir jos veiksnį – mūsų dvasinėje aplinkoje įtiesintą fenomeną.

HEROLOGIJA

Dabar retrospektyviai grįžkime prie Bachtino idėjų, kurių pagalba interpretavau Heideggerio tiesos sampratas. Herojaus ir autoriaus santykis suponuoja egzistencinę herologiją, kurios plėtojimas savo ruožtu reikalauja Heideggerio egzistencinės fenomenologijos fono (*Hintergrund*). Taip dar kartą pasitelksiu iškeltas darbinės tezės. Pirmąją (1) darbinę tezę išbandysiu nagrinėdamas Bachtino karnavalizacijos teoriją, jos versiją (1a) – slenksčio (perėjimo) meninę ir egzistencinę priemonę, versiją (1b) ir antrąją (2) darbinę tezę – autoriaus ir herojaus santykį.

Karnavalas atitinka judrią egzistencinę kūrybą, kuria sukabinama mintis (*logos*) su gyvenimo (*bios*) veiksmu: „karnavalo pasaulėjauta – pavaros diržas tarp idėjos ir avantiūrinio meninio paveiklo“ (Bachtin 1996: 159). Minčiai tai teikia gyvumą, o įvykiams – visybiškumą, jiems įrašant į gyvenimo romano visumą. Karnavalas neatsiejamas nuo viešumos, nuo egzistencinės istorijos ištempimo aikštėn, t.y. dvasinėn aplinkon, kurioje mes tampame savimi ir kuriai taip leidžiame atgimti. Karnavalas reiškiasi kaip ginčai (dvasinės kovos), kurie „persmelkti pasikeitimų ir linksmo

sąlygiško patoso, neleidžiančio minčiai sustoti ir sustingti“ (Bachtin 1996: 156). Drauge tai – linksmas ginčas tarp gimimo ir mirties. Karnavale herojus apvainikuojamas (iškeliamas, garbinamas) ir nuvainikuojamas (išjuokiamas, numarinamas). Tragikomiška mirtis čia tarnauja kaip dvasinės aplinkos atsinaujinimo veiksnys, jos išjuokimas tolygus įrašymui į mūsų egzistencinį pasakojimą, kurio visumą nuo pradžios iki galo ji teikia. Todėl „gyvuose karnavalo vaizduose pati mirtis yra nėščia ir gimdo“ (Bachtin 1996: 195), o galo kaip ir pradžios taško nėra: mūsų pradžia dvasinėje aplinkoje nesutampa su fiziniu gimimu, su ja prasideda egzistencinė istorija, tampanti dvasinės aplinkos atsinaujinimo veiksmu. Gimimas herojumi kaip ir nuvainikavimas bei numarinimas karnavale – meninė išmonė, netiesa, tarnaujanti kaip egzistencinio judrumo *technė*. Šis tiesos ir netiesos ginčas leidžia įtikrovinti gimimą bei mirtį, įrašant juos į mūsų pasakojimą (įkūnijimas), kuris rutuliojasi dvasinėje aplinkoje ir po mūsų mirties (įdvasinimas).

Prisiminkime Eizensteino karnavalą jo filmo *Ivanas Rūstusis* antrojoje dalyje. Caro giminaitis kvailėlis (P. Kadočniko-

vas), puotos metu pasakęs tiesą Ivanui Rūsčiam apie rengiamą pasikėsinimą į jį, pelno jo prielankumą. Ivanas uždeda kvaleliui savo karūną ir apsiaučia caro mantija ragindamas vesti procesiją. Klaidžiuose rūmų koridoriuose „netikrą“ carą užklumpa mirtis, skirta „tikrajam“. Šis karnavalas filme nutapytas raudonais potėpiais ir persmelktas muzikos – tiek linksmos (puotos dalyvių), tiek tragiškos (kvalelio motinos). Muzika ir vaizdai, persipynę polifoniniame mene, tarnauja kaip filmo istorijos ir mūsų – žiūrovų – egzistencinio pasakojimo sąveikos *technė*. Jų dėka filmo istorija įrašoma į mūsų iš-ėjimo istoriją, t.y. tampa tikra, nors ji ir neatitinka šiuolaikinių istorikų pasakojimo apie to meto įvykius¹¹. Ivanas filme nuolat kankinamas abejonių (jis – tikras ar netikras valdovas?) lygiai kaip ir mes (mes – tikri ar netikri savo egzistencinio pasakojimo herojai?). Todėl scenos, nutapytos kraujo spalva, ir skambančios tragikomiškais dainomis, tampa tiesa mūsų egzistencinio tapsmo istorijoje, kuri vis išplečiama, sąveikaujant tikro meno vaizdams ir mūsų vaizdiniais, gimstantiems mūsų dvasinėje aplinkoje, reikalingoje atgimimo. Taip tiesos ir netiesos sąveika skleidžiasi analogiškai gimimo ir mirties įtampai: mirtis leidžia atsinaujinti mūsų iš-ėjimo pasakojimui atgimstančioje dvasinėje aplinkoje, kurioje įtiesinami „netikri“ herojaus vaizdiniai. Įtiesinant meninius vaizdinius, t.y. įrašant juos į mūsų egzistencinį pasakojimą, čia jie tampa veiksniais, kreipiančiais mūsų gyvenimą, kitaip tariant, tikrais fenomenais, sukabinančiais didįjį dvasinės aplinkos ir mažąjį egzistencijos ratus: menas tarnauja kaip iš-ėjimo mokykla, gyvenimo

technė. Karnavalinio meno dialogo techniškas leidžia sukabinti *bios* ir *logos*, žmones ir idėjas¹² visybiškame egzistenciniame pasakojime.

Taip priartėjome prie (1a) darbinės tezės, kurią suvesiu su Bachtino slenksčio (perėjimo) idėja, plėtotą interpretuojant Dostojevskio kūrybą (Bachtin 1996). Bachtinas pažymi, kad „slenkstis, priangis, koridorius, aikštelė, laiptinė, jos laiptai, atidarytos į laiptų aikštelę durys, kiemų vartai, o už šito ribų – miestas /.../. Tokia šio romano erdvė“ (1996: 203). Slenkstis žymi tiek egzistencinį judrumą, tiek iš-ėjimo galimybę. Herojus nuolat balansuoja ties dvasine riba, kuri kaskart rizikingai perkeliama, herojui statant ant kortos visą savo gyvenimą. Todėl kiekvienas Dostojevskio herojus – egzistencijos lošėjas, iš-ėjimo anapus slenksčio dalyvis, savo laisvės pasijomis siekiantis užbaigtos visumos. Slenksčio padėtis – „išskirtinė situacija“ (1996: 130–131) – iškyla tik dialogo¹³ dalyviui, kuriam priešais – krizė aikštėje (svetainėje), t.y. viešumos trikdys kaip dvasinės aplinkos sprogo momento, herojui lošiant iš savo egzistencinės visumos. Tai drauge egzistencinis iš-ėjimas ir savo gyvenimo apšvietimas (*Lichtung*), laimint (dovana) jo tiesių (egzistenciškai tikrų) įvykių visumą. Herojaus ant slenksčio gyvenimas – neišbaigtas¹⁴, kitaip tariant neišbandytas viešumos šviesoje, kur jis laisvės pasijomis keisdamas visą dvasinę aplinką įgauna egzistencinio įvykio statusą. Mes gyvename koridoriuje¹⁵, kurio įvykiai į egzistencinę visumą atrenkami apšvietus „susikirtusių sąmonių“ svetainės šviesai pro atplėštas duris. Taip tampame savo egzistencijos herojais, kuriančiais iš-ėjimo vi-

sumą, – ne vien gyvenimo metraštiniškai, kurių ranką vedžioja *das Man*.

Bachtinas pabrėžia, kad autorius nesutampa su herojumi¹⁶. Kita vertus, apie autorių sužinome daugiau iš jo kūrybinių ir juose veikiančių herojų nei iš gyvenimo aprašymų. Minėjau, kad egzistencinės kūrybos prototipas – romanas, o ne dienoraštis ar metraštis: fenomenai įtiesinami dalyvaudami mūsų kuriamoje istorijoje, drauge sukabindami įvykius į rišlią egzistencinę visumą. Neįtraukti į šią visumą fenomenai lieka netiesūs, todėl neįgiję herojaus teisių ir neverti mūsų istorijos. Herojai ir jo teisėmis egzistenciniame pasakojime dalyvaujantys fenomenai, išbandyti dvasinės aplinkos skandalingoje šviesoje, priešingai, tiesūs ir ta prasme, kad jie gali pakreipti dvasinę aplinką ir išplėsti mūsų autorinę egzistencinę visumą: gimstame atgimstančioje aplinkoje.

Herojaus ir autoriaus egzistencija kupina tarpusavio kūrybinės įtampos. Herojus nuolat verčia išeiti (*ex-sistere*), peržengti gyvenamosios aplinkos ribas kuriant naują egzistencinę visumą, kurioje rašytojas tampa savo gyvenimo romano autoriumi. Herojus – geras ar blogas – tampa tiesus (nors nebūtinai teisingas), gavęs vaidmenį mūsų egzistencijos myriop tragedijoje. Tikra ir tiesu čia tai, kas verčia rutuliotis mūsų egzistencinei istorijai dvasinėje aplinkoje, kurios herojais esame. Tiesos įtikrovimo (įdvasinimo) ir išderinimo (išėjimo) žaizdras tarnauja kaip egzistencinės kūrybos veiksnys, kaip mūsų tapatėjimo judri aplinka. Drauge tai – mūsų pasyvumo (kančios myriop) ir aktyvumo (laisvo kūrybingumo) skandalinga įtampa, kurioje mes gimstame kaip savo egzistencinės istorijos herojai ir kaip dvasinės aplinkos atgimimo veiksniai.

IŠVADOS

Tiesos sampratų analizė Heideggerio ir Bachtino veikaluose atveda prie egzistencinės kūrybos klausimų. Tiesu tai, kas randa vietą mūsų kuriamoje egzistencinėje istorijoje, kas leidžia gimti mums kaip šios istorijos herojams, kurie savo ruožtu yra mūsų dvasinės aplinkos atgimimo veiksniai. Įtraukdami fenomenus į savo išėjimo pasakojimą, mes kartu tiesiname taip atgimstančią

savo gimimo aplinką. Taigi įtiesinimas atitinka įrašymą į mūsų egzistencinį pasakojimą, kuris savo ruožtu įtikrovinamas judrioje dvasinėje aplinkoje. Analogija čia reiškia abipusę sąveiką, kuri tarnauja tiek mūsų, tiek mūsų aplinkos tapsmui. Drauge tai – egzistencinės istorijos autoriaus ir herojaus sąveika, kurioje autorius tampa veikiamas kuriamo herojaus.

Literatūra

Aristotle. *Metaphysics*. Ed. W. D. Ross – Oxford: At the Clarendon Press, 1924.
 Michail Bachtin. *Dostojevskio poetikos problemos*. – Vilnius: Baltos lankos, 1996.

Hans-Georg Gadamer. *Wahrheit und Methode*. – Tübingen: Mohr (Paul Siebeck), 1975.
 Georg Wilhelm Friedrich Hegel. *Dvasios fenomenologija*. – Vilnius: Pradai, 1997.

- Martin Heidegger. Der Ursprung des Kunstwerkes // *Holzwege. Gesamtausgabe*, Bd. 5 – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1977.
- Martin Heidegger. Die Grundprobleme der Phänomenologie // *Gesamtausgabe*, Bd. 24 – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1989.
- Martin Heidegger. *Nietzsche*, Bd. 1. – Frankfurt am Main: Neske, 1961.
- Martin Heidegger. *Sein und Zeit*. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993.
- Martin Heidegger. Vom Wesen der Wahrheit // *Wegmarken. Gesamtausgabe*, Bd. 9. – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976.
- Edmund Husserl. *Die Idee der Phänomenologie. Fünf Vorlesungen*. – Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1986.
- Edmund Husserl. Ideen zu reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie II // *Husserliana IV*. M. Biemel (Hg.) – Haag: Martinus Nijhoff, 1952.
- Edmund Husserl. *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. – Haag: Martinus Nijhoff, 1976.
- Tomas Kačerauskas. *Filosofinė poetika*. – Vilnius: Versus aureus, 2006.
- Emmanuel Levinas. *Totalité et Infini. Essai sur l'Extériorité*. – Haag: Martinus Nijhoff, 1984.
- Platonas. *Puota*. – Vilnius: Aidai, 2000.
- Михаил Бахтин. *Автор и герой*. – Санкт-Петербург: Азбука, 2000.
- Поль Рикёр. *Память, история, забвение*. – Москва: Издательство гуманитарной литературы, 2004.

Filmai

- Šarūnas Bartas. *Koridorius*, 1995.
- Сергей Эйзенштейн. *Иван Грозный*, 2 часть, 1945.

Nuorodos

- 1 Anot Heideggerio, nuo parankaus (*zuhandene*) iki teisingo (*wahre*) – vienas žingsnis.
- 2 *Wahrheit im ursprünglichsten Sinne ist die Erschlossenheit des Daseins [...]. Das Dasein ist gleichursprünglich in der Wahrheit und Unwahrheit.*
- 3 *„Die existenzialfontologische Bedingung dafür, daß das InßderßWeltßsein durch Wahrheit und Unwahrheit bestimmt ist, liegt in der Seinsverfassung des Daseins, die wir als den geworfenen Entwurf*

- kennzeichneten. Sie ist ein Konstitutivum der Struktur der Sorge.*“ (1993: 223)
- 4 „Laisvė, ek-zistuojanti nepaslėpta čia-būtis pirmapradžiškai turi žmogų. /.../ Tik ek-zistuojantis žmogus yra istoriškas. Gamta neturi istorijos.“ (1976: 190)
 - 5 Nietzsche’s filosofinę poetiką drauge su Heideggerio poetika nagrinėjau *Filosofinėje poetikoje* (2006).
 - 6 „Tiesa ir menas kaip pamatinės formos, kuriomis apšviečiamos (*zum Erscheinen kommt*) pasaulio rodos (*Scheinen*).“ (1961: 623)
 - 7 „[T]iesumas (*das Wahre*) yra su-darytas (*ein-gelbete*) vaizdas. Tiesa yra su-darymas (*Einbildung*).“ (1961: 506)
 - 8 „Menas, teigia Nietzsche, yra vertesnis už tiesą; tai reiškia, jis – arčiau tampančio gyvenimo už tiesią sustingusią ir rymančią būtį.“ (1961: 568)
 - 9 Aristotelio, sukritikavusio Platoną už idėjų statiką, forma (*morphē*) įkūnija daugumą idėjos prasmų: bendroji sąvoka, esmė, priežastis, tikslas.
 - 10 „Esinio tiesa – kreiva: ratas amžinajai atogrąžai.“ (1961: 294)
 - 11 Pasak istorikų, Ivano Rūsčiojo paveikslas filme melagingas, falsifikuotas, konjunktūrinis. Čia verta pastebėti, kad nebūna nekonjunktūrinio pasakojimo, kuris visada kyla iš tam tikros dvasinės aplinkos, kur formuojasi mūsų lūkesčiai, tikslai ir siekiai. Perfrazuojant Gadamerį (1975), mūsų pasakojimas – „uždaros istorinio gyvenimo elektros grandinės mirkčiojimas (*Flackern*).“ (1975: 261)
 - 12 „Dostojevskio romanuose /.../ vyksta nuosekli dialogo karnavalizacija.“ (Bachtin 1996: 199).
 - 13 „[D]ialogas /.../ kaip ant slenksčio stovinčio paties gyvenimo neužbaigta visuma.“ (Bachtin 1996: 76)
 - 14 „[Dostojevskio] veikėjai būtų likę iš vidaus neužbaigti“ ant slenksčio (1996: 88).
 - 15 Š. Barto filmo *Koridorius* veikėjai taip ir netampa herojais, išbandytai viešumos šviesa pro atplėštas duris. Jie „plaukioja“ koridoriuje kaip nesvarioje erdvėje, kurioje judama be asmeniųjų pastangų valios. Šia prasme mažiausiai laisvas veikėjas, neišbandytas skandalu taip atgimstančioje dvasinėje aplinkoje. Jis dar negimęs savo tragiškai iš-ėjimo istorijai, nors jau gyvena dešimtmečius.
 - 16 „Herojus-žmogus negali sutapti su autoriumi-žmogumi.“ (2000: 22)